

Орхидеја ШУРБАНОВСКА

УДК: 37.064:316.454-54
316.613.42-057.874

КАРАКТЕРИСТИКИ НА ДРУГАРСТВОТО МЕЃУ ВРСНИЦИТЕ

Кратка содржина

Најелементарната претстава за „училишното време“ е дека е тоа време на запознавање, дружење и другарување, зближувања и интимни пријателства, симпатии и прва љубов. Па оттука, другарството, во животот на детето и младиот човек, е од суштинско значење, особено за неговиот социјален и емоционален развој.

Во овој труд теоретски се обработуваат карактеристиките на другарството помеѓу врсниците, во периодот на детството и адолесценцијата. Опфатени се повеќе карактеристики на другарството, како што се: другарството и развојот на социјалните вештини; другарството и задоволувањето на потребите за интимност; другарството и сликата за себе; другарството и потребата од дружење; другарството, помагањето, споделувањето и соработката; другарството и емоционалната сигурност и другарството и чувството на доверливост на другарката врска.

Со истражување на современата стручна литература, во трудот се прикажани најновите сознанија од теоријата и емпириските истражувања од оваа област.

Клучни зборови: ДРУГАРСТВО, КАРАКТЕРИСТИКИ НА ДРУГАРСТВОТО, ВРСНИЦИ, СОЦИЈАЛНИ ВЕШТИНИ, ПОТРЕБА ОД ИНТИМНОСТ

Вовед

Со растењето врсниците заземаат сè позначајно место во животот на детето, така што промените што се случуваат во детството и адолесценцијата во најголема мера се плод на влијанието на врсниците. Интеракцијата со врсниците дава поголеми можности за учење и стекнување искуства кои не можат да се стекнат врз основа на ниту еден друг облик на интеракција. Хартап и Стивенс (Hartup & Stevens, 1997) нагласуваат дека голем број поединци го градат својот живот во опкружување на другари, како и семејно опкружување. Многубројните истражувања (Hartup, 1996; Parker, 1995; Berndt, 1996; Ladd, 1999; Parker & Asher, 1989; Bukowski & Hoza; 1989) покажале дека децата кои остваруваат позитивни односи со врсниците манифестираат просоцијални облици на однесување, имаат позитивен став кон училиштето и подобро училишно постигнување, чувството на осаменост е помало во однос на

децата кои не успеале да постигнат позитивен однос со врсниците. Резултатите од истражувањата укажуваат и на тоа дека квалитетот и заемноста во другарската врска позитивно влијаат на социјалното однесување, особено на алтруистичкото, зашто другарството во чија основа е мотивот на еднаквост се заснова на заемност, споделување, помагање и други алтруистички облици на однесување.

Значењето на врсниците за социјалниот и за емоционалниот развој на детето теоретичарите го темелат на различностите во интеракциите помеѓу родители - дете и врсници - дете. Во овој труд ќе се задржиме на односот врсници - дете, поточно на карактеристиките на другарските врски, во насока на добивките што ги имаат децата и адолесцентите од нив.

Другарството меѓу врсниците и развојот на социјалните вештини

Врз основа на резултатите на голем број истражувања, оправдано е да се верува дека поседувањето социјални вештини ја чини основата за остварување минимално ниво на прифатеност на детето во групата врсници, што нужно го условува намалувањето на психолошкиот ризик (Putallaz & Gottman, 1981). Една од областите на истражување на ефектите од односите со врсниците се однесува на развојот на социјалните вештини потребни за остварување успешна интеракција (Bukowski, Noza & Voivin, 1993). Без искуство со таканаречениот еднаков на себе, детето не е во можност да научи основни комуникациски вештини потребни за моделирање на однесувањето и да развие успешна социјализација. Тие релации се овозможуваат преку учењето и користењето на социјалните вештини (Erwin, 1999), како и развивањето на специфичната компетентност која може да биде генерализирана на друг социјален контекст во идни ситуации. Саливан (Sullivan, 1953), зборувајќи за „епохите“ во развојниот период, наведува дека секоја епоха е обележана со појавата на специфични социјални потреби кои придвижуваат одредени форми на социјални интеракции и резултираат со одредени социјални односи. На пример, потребата од интимност која се јавува во предадолесценцијата поттикнува блискост и другарство меѓу децата од истиот пол. Понатаму, со развивањето на социјалната компетенција, преку комуникацијата, конфликтите, како и преку довербата и интимноста се поттикнува емпатијата, сожалувањето и верноста.

Однесувањето на децата што се помалку прифатени од врсниците (со низок социјален статус) и со помала експанзивност може да се промени со помош на социјалното учење преку обуки за развивање социјални вештини. Во еден експеримент Лад (Ladd, 1981) ја испитувал промената на социјалниот статус на децата како резултат на обуките за развој на социјалните вештини. Децата од трето одделение биле обучувани во три вида социјални вештини: поставување прашања, водење и давање поддршка на врсниците. Крајниот резултат покажал значајна промена во социјалниот статус на децата што биле подложени на тренингот за развој на социјални вештини во однос на децата од контролната група. Другарството, соработката, помагањето и споделувањето се својствени за

социјалната интеракција на децата кои се популарни меѓу врсниците (позитивен интеракциски стил). Недругарството, натпреварот, зависноста од возрастите, особено кога се работи за млада возраст, се елементи на негативниот интеракциски стил и е карактеристичен за децата кои не се прифатени од врсниците. Врз основа на резултатите од истражувањето, Путалаз и Готман (Putalaz & Gotman 1981) заклучуваат дека популарните деца често започнуваат позитивна интеракција и тоа, исто така, со популарните деца. Потоа, популарните деца покажуваат повеќе неутрална интеракција кон другите деца, па и кон оние што се непопуларни отколку што го прават тоа неприфатените деца. Од ова може да се заклучи дека двете групи деца, популарните и непопуларните, ги градат своите социјални подгрупи.

Може да се постави прашањето дали неприфатените деца имаат недостаток на социјални вештини поради што потешко воспоставуваат контакт со другите деца или е обратно, поради неадекватниот контакт, а со тоа и лошиот статус, тие не се во состојба да ја покажат својата права компетентност. На ова прашање можеби можеме да добиеме одговор со испитување на статусот на детето во актуелната врсничка група, а потоа со набљудување на детската интеракција во новата група врсници.

Многубројни истражувања покажале дека отфрлените деца се повеќе осамени од децата прифатени од врсниците (Parker & Asher, 1989; Asher et al., 1990), имаат лош успех во училиштето и се незадоволни од училиштето. Ашер и соработниците наведуваат дека од вкупниот број деца кои го напуштиле училиштето, 25% го сочинуваат непопуларните деца, а само 8% популарните. Обуките за развивање на социјалните вештини би требало да бидат насочени кон поттикнување на прифатеноста и развојот на другарството. Таквите обиди довеле до подобрување на социјалните вештини и положбата на детето, но само кај некои деца. На прашањето за долгорочноста на ефектите на таквите тренинзи сè уште не се знае одговорот.

Другарството меѓу врсниците и задоволување на потребата од интимност

Самооткривањето е составен дел на другарската врска. Како што растат децата, сè повеќе е изразена потребата од интимност и отвореност (Asher & Parker, 1989; Berndt, 1996; Shulman & Knafo, 1997). Таа потреба децата во најголем дел ја задоволуваат токму со врсниците (Ladd et al., 1996). Интимноста е предуслов за остварување на менталното здравје и психолошкото растење. Близкоста во другарската врска често се истакнува како значаен предуслов за задоволството и смислата на животот, самопочитувањето, редуцијата на анксиозноста (Sullivan, 1953). Бернт (Berndt, 1989), исто така, изнесува податок за тоа дека потребата од интимност кај децата драматично расте помеѓу трето и четврто одделение. Недостатокот на интимната врска резултира со осаменост, емоционална изолираност и со лошо ментално здравје. Посебно се истакнува квалитетот на другарството како предуслов за позитивното социјално однесување на децата. Споделувањето

на личните искуства, идеите и чувствата се составни делови на другарската врска. Истите овие особини ги наоѓаме и кај романтичните односи, па можеме да зборуваме за поврзаност на овие две релации. Интимноста како составен дел на другарството ја нагласува и Шарабани (Sharabani, 1994). Интимноста е важна посебно во средното детство кога детето стекнува вистинско блиско другарство. Значаен белег на оваа релација е новиот вид интереси кои се јавуваат на таа возраст, потоа чувството на важност која детето ја има за друго лице и заемното задоволство кога се заедно. Релацијата со блискиот другар е различна од релациите со другите врсници (Sullivan, 1953). Тој однос се карактеризира со интимност, што го прави поинаков од релациите со другите врсници. Шарабани (Sharabani, 1994) ја разгледува интимноста како форма на блискост и самооткривање. Интимноста меѓу другарите има иста основа како и сексуалноста, која се појавува во адолесценцијата, а која може, но и не мора да биде дел на интимноста. Реципроцитетот меѓу другарите е значајна карактеристика за интимноста и претставува нејзин надворешен критериум. Другарите кои заемно се избираат покажуваат и чувствуваат поголема интимност од незаемните. Забележана е разлика во интимноста на другарските врски меѓу девојчињата и момчињата. Имено, девојчињата имаат поголема потреба од врзување за една другарка и потешко примаат во својата другарска група ново девојче. За разлика од нив, момчињата се многу постворени кон новите потенцијални членови на групата. Девојчињата покажуваат во заемниот однос поголема интимност отколку момчињата (Collins, 1996).

Другарството меѓу врсниците и сликата за себе

Сликата за себе, дефинирана како севкупност на сфаќањето за себе (Lacković-Grgin, 1994), е најчеста варијабла која се испитува кога се работи за влијанието на врсниците врз однесувањето на детето. Според теоријата на самоперцепција, луѓето го градат мислењето за себе врз основа на своето однесување и реакцијата на средината на тоа однесување (Berndt, 1996). Каква е улогата на родителите и врсниците во формирањето на сликата за себе? Дековиќ и Меус (Deković & Meeus, 1997) ја нагласуваат важноста на улогата на родителите во развивањето на социјалните вештини кај детето и во стекнувањето и одржувањето на другарските врски со врсниците. Концептуалниот модел што го предлагаат авторите претпоставува дека квалитетот на односите родител - дете влијае на сликата на детето за себе, која влијае во интеграцијата на детето во светот на врсниците. Многу теоретичари би се сложиле со оваа претпоставка, која во себе носи обележје на Болбиевата теорија на афективно врзување. Селф-концептот е резултат на искуството на детето во семејството или, попречно кажано, самопроцената на детето зависи од прифатеноста од страна на родителите. Стектаната самопроцена станува составен дел на личноста и го одредува квалитетот на односите со другите. Впрочем, и теоријата на афективно врзување ја нагласува важноста на сигурното врзување во раното детство, не занемарувајќи го фактот дека врзаноста е интегрален

дел на човечкото однесување во текот на целиот живот. Самопроцената, врз основа на односот со родителите, претставува капацитет за воспоставување блиски врски со другите. Прифаќањето и поддршката кои ги даваат родителите го поттикнува детето во истражување на сопствените ограничувања, но и компетентностите што ги поседува. Сето тоа има значајна улога во развојот на сликата за себе (Deković & Meeus, 1997). Адолесцентите кои имаат позитивна слика за себе се посposобни да воспостават отворен другарски однос со врсниците, од адолесцентите кои имаат негативна слика за себе. Резултатите од истражувањето на Дековиќ и Меус (Deković & Meeus, 1997) укажуваат на значајни корелации помеѓу односот на детето со родителите и врсниците и неговата самоверба. Исто така, децата кои имаат поквалитетен однос со родителите воедно реализираат и квалитетен однос со врсниците. Се чини, како што заклучуваат авторите, дека односот родител - дете е поврзан индиректно, преку поимот на детето за себе и директно со односот на детето со врсниците. Децата со кои нивните родители се задоволни имаат позитивна слика за себе.

Меѓутоа, теоретичарите како Саливан ја истакнуваат важноста на врсниците кои во средното детство и адолесценцијата играат важна улога во развојот на сликата за себе. Имено, во тој развоен период детските интеракции се најинтензивни токму со врсниците и со блиските другари. Од таа причина, оправдано е да се очекува дека другарството има исклучително силен ефект на самоперцепцијата на детето (Boivin & Hymel, 1995; Bukowski & Hoza, 1989). Врсниците можат да дејствуваат како „исправувач“ на негативната слика за себе стекната врз основа на семејната интеракција. Ефектите на односите со врсниците не мора секогаш да бидат исклучиво позитивни. Доколку детето споделува многу малку со врсниците и тие споделуваат многу малку со него, може да се изведе заклучок дека не е добро и дека другите луѓе не го сакаат.

Другарството меѓу врсниците и потребата од дружење

Како што вели Фајн (Fine, 1981), момчињата во предадолесцентската возраст поминуваат 4,2 часа со врсниците, 3,5 часа со родителите, а 1,7 часа сами. Хартап и Стивенс (Hartup & Stevens, 1997) изнесуваат податок дека најдолгото поминато време со другарите е во средното детство и адолесценцијата, а изнесува 29% од вкупното време неделно. Овој податок јасно говори за времето кое децата во предадолесцентската возраст го поминуваат во друштво со врсниците. Времето поминато во дружење со врсниците значајно расте во функција на возраста (Ladd et al., 1990). Интеракцијата со врсниците се одвива, главно, во училиштето и нешто помалку време надвор од него. Меѓутоа, Ашер и Паркер (Asher & Parker, 1989) изнесуваат податок за другарската интеракција надвор од училиштето, било да се работи за непосреден контакт или контакт по телефон, кои траат по три часа. Времето поминато со врсниците е пријатно, забавно, поминато на нестереотипен начин и детето се чувствува задоволно, а карактеристики на другарските односи

се друштвеноста и поттикнувањето (Erwin, 1999). Интеракцијата во дијада е обележана со помагање, споделување и други алтруистички облици на однесување (Berndt, 1996). Овој облик на поддршка Бернт (Berndt, 1989) го нарекува социјална поддршка. Добивката од овој облик на поддршка е во овозможувањето релација со врсниците во заедничките активности, игри, интеракции и во контактот дете со дете. Саливан (Sullivan, 1953) нагласува дека оваа потреба од дружење различно се изразува во функција на возраста. Всушност, авторот смета дека во функција на возраста (детството и адолесценцијата) расте потребата од интеракција со врсниците. Социјалната компонента на односот со врсниците и стимулативната функција на другарите е составна и важна компонента на другарството (Asher & Parker, 1989). Овој факт го потврдуваат искази на деца за своите актуелни другарства и за другарствата, воопшто (Berndt, 1996).

Другарството меѓу врсниците, помагањето, споделувањето и соработката

Значајна добивка од односите со врсниците е инструменталната поддршка. Бернт (Berndt, 1996) ја дефинира инструменталната поддршка како помош на врсниците нужна за решавање практични проблеми. Особината на оваа поддршка е просоцијалното однесување, споделувањето и помагањето.

Од раѓањето детето покажува координирана активност во прв ред во односот со мајката. Соработката со другите деца се појавува нешто подоцна, кон крајот на втората година. Популарните деца во одделението користат позитивна социјална интеракција почесто отколку што го прават тоа децата што се непопуларни (Ladd, 1990). Исто така, соработката помеѓу другарите е почеста отколку меѓу децата кои не се тоа. Во проблемските ситуации другарите повеќе соработуваат, разговараат, демократични се. Блиските другари стануваат модел еден на друг повеќе отколку на другите врсници. Социјалната интеракција го поттикнува когнитивниот развој. Можните објаснувања за оваа претпоставка Хартап ги класифицира во четири категории.

1. Доброто меѓусебно познавање, заемното разбирање за потребите на едниот и на другиот, познавањето на капацитетот што го поседуваат ги поттикнува на когнитивен развој.
2. Очекуваната поддршка меѓу другарите, која се состои од заемност, заедништво и еднаквост, го поттикнува когнитивниот развој. Споделувањето, самооткривањето и емпатијата ја засилуваат и поттикнуваат координираноста во социјалната интеракција, а со тоа го поттикнуваат и когнитивниот развој. Довербата, верноста и заедништвото се корени на раната интеракција меѓу децата. Довербата се развива тогаш кога децата ќе откријат низ соработка дека можат да зависат еден од друг, а тоа го јакне заедништвото и тоа низ критичност. Понатаму, интеракцијата

со лице од „доверба“ е поприморна и понепосредна од интеракцијата со кое било друго лице. Еднаквоста како клучен елемент на другарската врска, исто така, придонесува за јакнење на заедништвото и поттикнува комуникација.

3. Емоционалната поддршка меѓу другарите, исто така, ја поттикнува комуникацијата и интеракцијата. Емоционалната поддршка која детето ја добива од другарите го мотивира да истрае во решавањето на проблемите.
4. Последното објаснување кое го наведува Хартап се однесува на интензивно поминато време. Децата кои имаат другар остваруваат изедначена интеракција која бара повисоко ниво на когниција. Тие се резултат на учењето со врсниците, а настануваат како резултат на полесно разбирање на содржините од страна на врсниците. Објаснувањата кои детето ги добива од врсниците се појасни, поблиски и поразбирливи од објаснувањата на некој повозрасен. Кооперативното или соработничкото подучување или подучувањето во пар е поефикасно отколку индивидуалното учење, а ефектно е како за оној ученик што бара објаснување, така и за ученикот што го дава објаснувањето. Учењето во пар, како што наведува Веб, дава можности за подобро разбирање, а со тоа и подобро усвојување и примена на градивото.

Врз основа на испитувањата на ефектите на блиското другарство, во резултатите на когнитивните задачи може да се забележи дека децата се покреативни со блиските другари, многу полесно решаваат проблеми, имаат подобри резултати во стекнувањето на вештините, покреативни се во пишувањето есеи (Hartup, 1996). Но, сепак, другарството не е директно поврзано со когнитивниот развој. Другарството е извршен регулатор кој по пат на планирање, набљудување, проверување на сопствените способности, идентификацијата на проблемот, генерирање идеи и планирање на стратегијата учествува во решавањето на проблемот.

Во многу истражувања Бернт (1996) се обидува да одговори на прашањето за детската соработка или кооперативност, од една страна, или, пак, натпревар или компетитивност, од друга страна. Резултатите не се лесно интерпретабилни. За очекување е дека блиските другари си помагаат еден на друг и меѓусебно си ги споделуваат работите и наградите повеќе отколку оние деца што не се блиски другари. Овие претпоставки ги потврдуваат и исказите на децата за тоа што е другарство (пријателство), што очекуваат од другарството, зошто некој му е другар, а некој не. Споделувањето, помагањето и другите алтруистички форми на однесување се обележја на другарството. Алтруистичкото однесување кое се развива во другарска врска се пренесува на други социјални ситуации. Накратко, споделувањето меѓу другарите како показател на блискоста меѓу нив влијае на однесувањето на детето во сите социјални ситуации. Улогата на половите, исто така, е забележана. Девојчињата се понаклонети кон споделување и помагање. На прашањето за тоа дали би споделиле повеќе со другарката или со некое друго девојче од одделение, нагласуваат дека би споделиле со блиската другарка. Момчињата не прават разлика

помеѓу споделувањето со блискиот другар и споделување со други момчиња од одделението. Сите момчиња се обично подготвени да се натпреваруваат во која било задача. Бернт претпоставува дека момчињата уживаат да се натпреваруваат и таквото натпреварување го нарекуваат пријателско натпреварување. Другото објаснување е дека тежнението на другарот е да бидат еднакви (Пијаже ја наведува еднаквоста како особина на другарските односи). Другарите меѓусебно се споредуваат, слични се еден на друг и тежнеат да се изедначат во сите ситуации.

Бернт (Berndt, 1996) врз основа на своите истражувања изведува три заклучоци.

1. Доколку делењето и помагањето се косат со сопствените интереси, но лесно се доаѓа до еднаквост, другарите си помагаат и споделуваат повеќе од другите деца.
2. Доколку постои можност за губење било на награда или на самопочитување, помагањето е поретко меѓу другарите отколку меѓу децата кои не се тоа.
3. Во функција на возраста расте потребата од еднаквост и покрај сопствените интереси. Помагањето помеѓу другарите е почесто кога е можно да се постигне еднаква цел.

Другарството меѓу врсниците и емоционалната сигурност

Следната добивка која ја наведуваат Ашер и Паркер (Asher & Parker 1989) е емоционалната сигурност. Емоционалната сигурност е изразена во нови и стресни ситуации. Другарите служат како поддршка во истражувањето нови ситуации, во испитување на сопственото однесување и во пронаоѓањето нови форми на однесување. Како што наведува Хартап (Hartup, 1996) и Паркер и Ашер (Parker & Asher, 1989), децата од предучилишна возраст се поолабавени, покажуваат помала анксиозност и поголема активност кога се во присуство на другарот. Емоционалната поддршка е значајна форма на поддршка која другарите си ја даваат еден на друг (Hartup, 1996), но и покрај тоа мал е бројот на истражувања што ги испитуваат ефектите на другарството врз емоционалната сигурност на децата (Asher & Parker, 1989). И покрај тој факт, авторот нагласува дека во некои ситуации врсниците даваат одреден степен на сигурност која возрасните не можат да ја дадат.

Стресна и нова ситуација во животот на секое дете е поаѓањето во училиште, промената на училиштето или одделението. Овие ситуации пред детето поставуваат посебни барања било да се работи за оние академски или барања на новиот наставник или прифаќање од врсниците во новата група (Ladd, 1990). Степенот на приспособеност на новата ситуација го одредуваат многубројни фактори, меѓу кои значаен фактор е другарството. Односите со врсниците во одделението се значаен предвидувач за приспособувањето на детето во нова училишна ситуација. Другарството и неговиот квалитет играат важна улога во приспособувањето на детето и во преминувањето во повисоките одделенија во текот на адолесценцијата. Децата

кои имаат проблеми во другарската врска покажуваат поголем степен на осаменост и негативен став кон училиштето, за разлика од децата кои своето другарство го перципираат како позитивно (Ladd et al., 1996). Чувството на сигурност кое го дава другарската врска му овозможува на детето полесно соочување со нови и стресни ситуации. Децата кои во прво одделение поаѓаат со свое другарче ја доживуваат новата училишна средина помалку стресна и полесно се приспособуваат. Старата другарска врска служи како сигурна рамка од која е многу полесно да се создаваат нови познанства. Поседување близок другар при поаѓање во училиште резултира со позитивен став кон училиштето (Ladd, 1990).

Пријателството меѓу врстниците и чувството на доверливост на другарската врска

Чувството на доверливост на врската е важен елемент на другарската врска, а се препознава во чувството на сигурност и сознанието дека се еден на друг верни и корисни (Berndt, 1989; Parker и Asher, 1989). Еден од елементите на другарската врска е сознанието или уверувањето дека другарот нема „да му прави заговор зад грб“, нема да го задева, да го лаже или да го вовлече во неволја. Со други зборови, уверувањето дека другарската врска е доверлива, дека на другарот може да се потпре и дека се верни еден на друг претставува поддршка која се нарекува доверливост на врската. Потребата од овој вид поддршка кулминира во средното и доцното детство, а по тој период се стабилизира (Parker и Asher, 1989). За важноста на овие особини на другарската врска може да се заклучи од исказите на децата (Berndt, 1996). Верноста и доверливоста девојчињата ја нагласуваат повеќе отколку што го прават тоа момчињата.

Важно е да се нагласи дека корелацијата меѓу формите на социјалната поддршка која ги дава другарската врска е висока. Сите форми на социјална поддршка резултираат во еден екстрахиран фактор кој објаснува 65% од заедничката варијанса на социјалната поддршка (Berndt, 1996). Одредени форми на поддршка се различни во различни видови другарски врски. На пример, кај ученици од петто и од шесто одделение многу е важна социјалната поддршка, како меѓу детето и другарите, така и меѓу детето и родителите, но потребата од доверливост е повеќе истакната во релацијата дете - родител. Адолесцентите, пак, очекуваат од другарската врска инструментална и информативна поддршка повеќе отколку помалите деца.

Заклучок

Од сето горекажано може да се заклучи дека квалитетните другарски односи што ги развива детето во детството и во адолесценцијата, најчесто во училишната средина, се во функција на позитивен психосоцијален развој на детето. Многубројните истражувања укажуваат на тоа дека поседувањето социјални вештини

ја чини основата за остварување прифатеност на детето во врсничката група, што во подоцнежниот живот влијае во намалувањето на негативните психолошки последици (депресивност, анксиозност, осаменост). Увидувајќи ја важноста на другарските односи помеѓу врсниците во психосоцијалниот развој на детето, во училиштето се спроведуваат обуки за развој на социјалните вештини. Децата чија интеракција со другарите е негативна, покажуваат сè повеќе проблематично однесување. Учениците чие другарство има повеќе негативни карактеристики во интеракцијата користат негативен стил. Врз основа на таквите негативни искуства со врсниците, децата усвојуваат стил што се опишува како лутина, закачка, некомпромисност во решавањето на судирите. Поради тоа не нè зачудува ни фактот што таквите деца внесуваат неред во одделението.

Понатаму, квалитетниот однос со врсниците влијае на самопочитувањето. Децата кои имаат проблем во интеракцијата со врсниците имаат значајно пониско самопочитување од другите деца. Во повеќе истражувања се истакнува важноста на интимните релации на адолесцентот со другарот, а од друга страна, недостатокот на интимната врска резултира со осаменост, емоционална изолираност и со лошо ментално здравје на адолесцентот. Чувството на сигурност во опкружувањето на другари ја сочинува основата за развој на интерперсоналната доверба.

Литература

- Asher, S.R., & Parker, J.G. (1989). Significance of Peer Relationship Problems in Childhood, *Academic Publishers*, 5-23.
- Asher, S.R., Parkhurst, J.T., Hymel, Sh., & Williams, G.A. (1990). *Peer Rejection and Loneliness in Childhood*. New York: Cambridge, 253-273.
- Berndt, T.J. (1996). Exploring the Effects of Friendship Quality on Social Development, во Bukowski, W.M., Newcomb, A.F., Hartup, W.W.: *The Company They Keep: Friends in Childhood and Adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press, 346-365.
- Berndt, T.J. (1989). Obtaining Support from Friends During Childhood and Adolescence, во Belle, D. Children's Social Networks and Social Supports, John Wiley & Sons, 308-331.
- Boivin, M., Hymel, Sh., & Bukowski, W., M. (1995). The Roles of Social Withdrawal, Peer Rejection, and Victimization by Peers во Predicting Loneliness and Depressed Mood in Childhood. *Development and Psychopathology*, Vo7. 765-785.
- Bukowski, W.M., & Hoza, B. (1989). Popularity and Friendship- Issues in Theory, Measurement, and Outcome, во Berndt, T.J., Ladd, G.W.: *Peer Relationships in Child Development*, New York: John Wiley & Sons, 15-45.
- Bukowski, W.M., Hoza, B., & Boivin, M. (1993). Popularity, Friendship, and Emotional Adjustment During Early Adolescence, во Loursen, B.: *Friendships in Adolescence*, San Francisco: Jossey-Bass, 23-37.
- Collins, W.A. (1996). Relationships and Development During Adolescence: Interpersonal Adaptation to Individual Change, *Personal Relationships*, 3, 1-14.
- Deković, M., & Meeus, W. (1997). Peer Relations in Adolescence: Effects of Parenting and Adolescents Self Concept. *Journal of Adolescence*, 20, 163-176.
- Erwin, P. (1999). *Friendship in Childhood and Adolescence*. London: Routledge.
- Fine, G.A. (1981) Friends, Impression Management, and Preadolescent Behaviour, во Asher, S.R. Gottman, J.M.: *The Development of Children's Friendships*, 29 – 53.
- Hartup, W.W. (1996). The Company They Keep: Friendships and Their Developmental Significance, *Child Development*, 67, 1-13.
- Hartup, W.W., & Stevens, N. (1997). Friendships and Adaptation in the Life Course, *Psychological Review*, 112/3, 355-370.
- Lacković-Grgin, K., & Opačić, G. (1988). Interakcija s majkom i zadovoljstvo obiteljskim životom mladih iz obitelji s ocem i bez oca, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije*, 28/5, 155-165.
- Ladd, G.W., Kochenderfer, B.J., & Coleman, C.C. (1996). Friendship Quality as a Predictor of Young Children's Early School Adjustment, *Child Development*, 67, 1103-1118.
- Ladd, G., W. (1999). Peer Relationships and Social Competence During Early and Middle Childhood, *Annual Review Psychology*, 50, 333-359.
- Ladd, G.W. (1981). Effectiveness of Social Learning Method for Enhancing Children's Social Interaction and Peer acceptance. *Child Development*, 52, 171-178.

- Ladd, G.W. (1990). Having Friend, Keeping Friends, Making Friends and Being Liked by Peers in the Classroom: Predictors of Children's Early School Adjustment. *Child Development*, 61,1081-1100.
- Parker, J.G., Rubin,K.H., Price,J.M., & DeRosier, M.E. (1995). Peer Relationships, Child Development, and Adjustment: *A Developmental Psychopathology Perspective*. New York: Wiley, 96-161.
- Putallaz, M., & Gottman,J.M. (1981). Social Skills and Group Acceptance, во Asher,S.R., Gottman,J.M. *The Development of Children's Friendships*, 116-150.
- Putallaz, M., & Gottman, J.M. (1981). Social Skills and Group Acceptance, во Asher,S.R., Gottman,J.M. *The Development of Children's Friendships*, 116-150.
- Sharabani, R. (1994). Intimate Friendship Scale: Conceptual Underpinnings, Psychometric Properties and Construct Validity, *Journal of Social and Personal Relationships*, SAGA, London,11,449-469.
- Shulman, S., & Knafo, D. (1997). Balancing Closeness and Individuality in Adolescent Close Relationships, *International Journal of Behavioural Development*, 21/4,687-702.
- Sullivan, H., S. (1953). *Interpersonal Theory of Psychiatry*, Inc. New York: W.W.Norton & Company.

Orhideja SHURBANOVSKA

CHARACTERISTICS OF PEER FRIENDSHIP

Summary

The most elementary image of “school-time” is that is the time of meeting, socializing and friendship, bonding and intimate friendships, first love and sympathy. Therefore, friendship, in life of the child and young person is essential, especially for his social and emotional development.

In this paper, characteristics of friendship among peers during childhood and adolescence are theoretically processed. More features of friendship are covered as: friendship and development of social skills; friendship and meeting the needs for intimacy; friendship and self image; friendship and the need for companionship; friendship, helping, sharing and cooperation; friendship and emotional safety and friendship; and sense of confidence in the friendship.

In this paper are shown the latest findings of theory and research in this psychological field by researching in the professional literature.

Key words: FRIENDSHIP, CHARACTERISTICS OF FRIENDSHIP, PEERS, SOCIAL SKILLS, NEED FOR INTIMACY